

16.09.2016

Arhiiv kui kujund

Avara silmaringi ja hea süvenemisvõimega Rander oli suutnud eri kujunditest tekitada terviku.

SIRAM

Tanel Randeri näitus „Kolmas tee“ Tallinna Linnagaleriis 12. VIII – 11. IX.

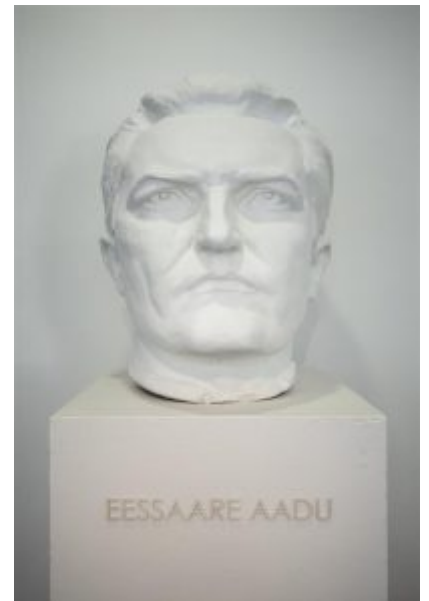
Esmapilgul tundus Tanel Randeri näitus „Kolmas tee“ üks neist, kus ei ole midagi vaadata, piisab seinateksti lugemisest. Kuid see mulje oli petlik.

Paljudel kaasaegse kunsti näitustel eksponeeritakse mustade kribalatega väikseid valgeid nelinurki, mis dokumenteerivad kas autori olmet või ühiskondlikke nähtusi. Pole suuremat kunstilist vahet, on need eskiisid, fotod, maalikesed, tekstid, interneti väljatrükid või veel midagi muud. Enamasti ei teki neist kujundit, mis oleks mõjusam ühismeedias surfamise või guugeldamise kunstilisest mõjust.

Sageli loetakse selliseid näitusi arhiivipõhisteks. Ja otsapidi ongi see näituse teema, sest ühe satelliitüritusena esitleti Randeri ja Margaret Tali koostatud raamatut „Arhiivid ja allumatus: visuaalkultuuri muutuvad taktikad Ida-Euroopas“. „... arhiivid mitte üksnes ei säilita ja ei koonda dokumente ja pilte, vaid kujundavad ja loovad diskursiivselt nii objekti kui subjekti positsioone ühiskonnas,“ kirjutatakse raamatu tutvustuses. Arhiivid koondavad ja säilitavad, aga ka süstematiseerivad ja teevad valikuid.

Valikutegemine tähendabki arhiivide võimet kujundada ideoloogiat: puhtalt juba valikuga, mida säilitada ja mida mitte. Valikud ja süsteem eristavad arhiivi külhullu sodihunnikust.

Kui visuaalkunstnikud kasutavad arhiiviformaati, siis sageli tundub, et allumatus seisneb peamiselt süsteemituses ja valimatuses. Tõepoolest, nii saab vältida ideologiseerimist, kaootiline suvalisus teeb aga ka arhiivid kasutuskõlbmatuks.

Poet-revolutsionäär Jaan Anvelt ehk Eessaare Aadu kipspea ja lugulaul toimised Tanel Randeri näitusel idaeurooplase identiteedikriisi ja sisemiste vastuolude sümbolsete väljendustena.

Karel Koplimets

Ideoloogilise allumatuse relvana kasutamiseks oleks parem koostada alternatiivseid, eriti hoolikalt valitud ja korrastatud arhiive, kust saaks tõepoolest ülevaate ametlikus ideoloogias kajastamata vähemustest ja nende rõhumisest. Kunstnikel paraku puuduvad oskused ja aeg seda teha ja nii jõuavadki näitusele üldjuhul arusaamatud killukesed kujutletavatest arhiividest.

Tanel Randeri näitus meenutas formaadilt kribalatega ruutudest koosnevat arhiivi, aga tegelikult oli midagi hoopis muud. Olles äsja andnud välja põhjaliku raamatu arhiividest, on ta teemasse põhjalikult süvenenud ning sünteesinud kogu formaadist välja kujundid, mis ütlevad märksa rohkem kui dokumentatsiooni eksponeerimine. Nende kaudu jõuame formaadi juurest sisuni.

Põhikujund oli giljotiin, mis on eraldanud idaeurooplase pea kehast. Siin põimused füüsiline ja sotsiaalne aspekt, mis ongi tegelikult põimunud, kuid sageli seda nii ei käsitleta. Giljotiin oli disainitud minimalistlikuks, ohutuna mõjuvaks disainielemendiks ja ega esmapilgul aru saagi, millega tegu. Sama ohutuna mõjusid kõik märgid, mis tähistasid idaeurooplase saamist või pürgimist eurooplaseks. Nagu *chihuahua* rattakorvis, mis hirmu peale ajab – ei teagi, on see paranoia või kriitiline maalimanägemine.

Siis järsku võis näha lugulaulu ja kipspead poeet-revolutsionäärist. Kas Jaan Anvelt oli kollaborant või visionäär, poliitik või kunstnik? See jäi igaühe otsustada. Ja kas Soros on kelm või pühak? See samuti. Need lood moodustasid kujundi. Need on idaeurooplase identiteedikriisi ja sisemiste vastuolude sümboolsed väljendused, mis ei anna hinnanguid ega vastuseid, vaid panevad mõtlema isegi neid, kes pole Eessaare Aadu teoseid lugenud ega Sorosi raha eest ringi reisinud.

Mõtlemise hõlbustamiseks oli esitatud veel suunavaid miniatuure näiteks sellest, kuidas revolutsioon pühitakse häguseks edukultuseks või kuidas mõisnik valgete kinnastega eestlastele kartulikasvatust õpetas.

Objektiivselt vaadates on kõik need kujundid täiesti erinevatest ooperitest ja raske on uskuda, et siit võiks mingi näitusetervik tekkida. Aga ometi tekkis. See tulenes autori avarast silmaringist ja võimest süveneda.